

SUOMEN JOURNALISTI- LIITON FREELANCER- STRATEGIA 2012

Freelancereiden rooli liitossa kasvaa

Journalistisesta työstä entistä suuremman osan tekevät tänä päivänä freelancerit. Valtaosa päätoimisista freelance-journalisteista on järjestäytynyt Suomen Journalistiliittoon ja freelancereiden osuus liiton jäsenkunnasta kasvaa tasaisesti. Tästä seuraa, että freelance-työhön liittyvä edunvalvonta on nähtävä osana journalistiliiton ydintehtäviä. Kyse ei ole vain freelancereiden ja heidän järjestöjensä asiasta, vaan koko liiton ja sen kaikkien järjestöportaiden toiminnasta.

Freelance-työllä on suora kytkeä vakituudessa työsuhteessa tehtävään työhön. Mitä huonommassa asemassa freelancerit ovat, ja mitä halvempaa freelance-työn teettäminen on, sitä suurempi houkutus työnantajilla on siirtää yhä suurempi osa työstä tehtäväksi vakituisen työsuhteen ulkopuolella. Freelancerien edunvalvonta tukee myös vakituudessa työsuhteessa työskentelevien edunvalvontaa.

Journalistisen alan freelancereiden järjestäytymisaste vaikuttaa suuresti Journalistiliiton asemaan työmarkkinoiden toimijana ja journalismin tekijöiden edustajana. Työtaistelutilanteissa freelancereiden odotetaan menevän lakkoon työsuhteisten kollegoidensa työehtojen takia. Siksi myös freelancereiden edunvalvonnan on vastavuoorisesti läpäistävä koko liiton kenttä ja oltava samalla tavalla työsuhteisten asia.

Freelancereita kuuluu kaikkiin liiton jäsenyhdistyksiin. Tämän vuoksi myös freelancereiden edunvalvonnan tulee läpäistä koko liiton organisaatio. Merkittävän vastuun freelancerien edunvalvonnasta kantavat lehdistön freelancereita edustava Suomen Freelancer –journalistit ry sekä radio- ja tv-toimittajien liiton freelancereiden ammattiosasto FAO ry. Liiton ja yhdistysten toimintaa koordinoidaan, jotta vältetään päällekkäisyydet ja saadaan eri toimijoiden tehtävät jaettua mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti.

Freelancerin moninaiset toimintamuodot

Freelance-työtä voi journalistisella alalla tehdä työtä niin yrittäjäasemassa kuin työsuhteisenakin, vaikka freelancerina toimiminen ei yleensä istu kovin hyvin sen enempää perinteiseen yrittäjän kuin työntekijänkään määritelmään. Rajanveto siitä onko

freelancer yrittäjä vai työntekijä tapahtuu viime kädessä lainsäädännössä asetettujen kriteerien pohjalta, eikä sitä ratkaise valittu toimintamuoto.

Vaikka yrittäjäasemassa olevia ja työsuhteisia freelancereita yhdistävät monet tekijät, ovat nämä kaksi ryhmää edunvalvonnan kannalta varsin erilaisessa asemassa ja ryhmien edunvalvonnan strategiat ovat tästä johtuen osin erilliset.

Samasta työstä sama palkka

Freelancereita yhdistää toimintamuodosta riippumatta paitsi työn tekemisen vapaus, myös keskimäärin vakinaista kollegaansa heikompi ansiotasoo. Usein freelance-työ näyttyy halpatyönä, josta ei makseta läheskään samaa kuin vakituudesta työstä. Freelancerin keskimääräinen verotettava tulo on alle 2/3 vastaavissa tehtävissä vakituudessa työsuhteessa toimivan työntekijän ansioista. Liiton freelancer-edunvalvonnan päätehtävä on nostaa freelancer-journalistien ansiotasoa niin, että se vastaisi vakituudessa palkkatyössä olevien journalistien ansioita. Työn teettämisen on oltava työnantajalle saman hintaista työn teettämisen muodosta riippumatta.

Liikakoulutus puree pahiten freelanceria

Koska freelancereilla ei ole työsuhteturvaa ja erityisesti yrittäjäasemassa olevien palkkiot määräytyvät vapaasti markkinoilla, vaikuttaa työvoiman liikatarjonta kaikkein suurimmin juuri freelancerien työllisyyteen ja ansiotasoon. Journalistiliiton työ alan liikakoulutuksen vähentämiseksi näyttyy erityisen tärkeänä freelancereille ja tätä työtä on tehostettava entisestään.

FREELANCER YRITTÄJÄNÄ

Yrittäjä-freelancer työskentelee itsenäisenä ammatinharjoittajana verokortilla tai toiminimellä tai rekisteröidyssä yhtiömuodossa. Freelancerien toimiessa yrittäjinä ja ammatinharjoittajina heidän katsotaan nykyisen laintulkinnan mukaan kuuluvan automaattisesti kilpailuoikeuden piiriin, mistä seuraa ettei heillä ole oikeutta kollektiivisiin neuvotteluihin tai työtaistelutoimenpiteisiin. Menestyksekkään freelancerina toimimisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että yrittäjäasemassa toimivat freelancerit itse tiedostavat asemansa ja sen myötä seuraavat haasteet ja vastuut. Tämä on pidettävä liiton tiedotuksessa ja koulutuksissa vahvasti esillä huomioiden samalla freelancerien toimintamuotojen moninaisuus.

Yrittäjä-freelancereiden keskimääräinen ansiotaso on viime vuosina pysynyt lähes paikoillaan samaan aikaan kun yleinen ansiotaso on noussut. Freelancerit ovat työsuhteisia tuloissa selvästi jäljessä ja ero kasvaa koko ajan. Yrittäjäasemaan liittyviä riskejä ja epävarmuutta ei journalistisella alalla kompensoida mahdollisuudella parempiin ansioihin.

Yrittäjänä tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimivan freelancerin laskutuksesta huomattava osa, jopa yli puolet, menee kuluihin. Tämän huomioiminen ja näkyväksi tekeminen on ensiarvoisen tärkeää freelance-edunvalvonnassa ja hyväksyttävien palkkiotasojen määrittelyssä. Samalla muistetaan, että freelancerin sivukulujen määrä voi vaihdella voimakkaasti riippuen toiminnan luonteesta ja toimintamuodosta.

Edunvalvonnan tavoitteet ja keinot

Freelancereiden ja muiden Itsensä työllistävien elinkeinonharjoittajien niputtaminen lainsäädännössä kategorisesti kilpailuoikeuden piiriin kuuluviksi yrittäjiksi on asia, johon liitto lobbaa aktiivisesti muutosta. Tällä hetkellä on kuitenkin tunnustettava, että kaikki samat keinot eivät ole freelancereiden edunvalvonnassa käytettävissä kuin työsuhteisten kohdalla. Liitto neuvottelee toimeksiantajien kanssa freelance-työtä koskevista linjauksista. Samalla kuitenkin tiedostetaan, että kollektiivisen neuvottelu-oikeuden ja kollektiivisten painostuskeinojen puuttuminen asettaa tämän tyyppiselle edunvalvonnalle suuria haasteita.

Tärkeään rooliin nouseekin jäsenistön kouluttaminen ja heidän omien toimintaedellytystensä lisääminen asiantuntemuksen kautta. Tavoitteena on, että liiton freelancer-jäsenet kykenisivät yhä paremmin hinnoittelemaan työtään ja pitämään puoliaan asiakkaitten usein varsin ammattimaisia neuvottelijoita vastaan. Yleisen ansiotason nostaminen edellyttää alimpien palkkioiden karsimista. Tähän tähdätään hinnoitteluohjeistuksilla ja -koulutuksella, sekä neuvonnalla, jota suunnataan

paitsi freelancereille itselleen, myös toimeksiantajille ja ostaville toimittajille. Freelance-työn ostajille suunnattava koulutus ja valistus tukee muuta edunvalvontaa. Freelance-työn välitön ostaja on usein journalistiliiton työsuhteinen jäsen ja mitä paremmin he ovat selvillä freelancereiden asemasta sekä heidän oikeuksistaan, sitä paremmin he voivat ottaa nämä asiat huomioon freelance-työtä ostettaessa.

Freelancereiden kohdalla myös yksilöedunvalvonnan rooli korostuu. Liitto auttaa jäseniään sopimusriidoissa ja palkkioperinnässä sekä muissa freelancerin oikeussuhteita koskevissa kysymyksissä. Myös tulevaisuudessa on huolehdittava, että liiton valmius tarjota oikeudellisia palveluita freelancereille on vastaavalla tasolla kuin työsuhteistenkin kohdalla ja tämä on huomioitava mm. liiton oikeusturvavakuutuksen ehdoissa.

Tärkeä edunvalvonnan keino on vaikuttaminen lainsäädäntöön ja laintulkintaan. Yhdessä muiden itsensä työllistäjiä edustavien tahojen kanssa lobataan työsuopimuslain soveltamisalan laajentamista, niin että mahdollisimman moni freelancer pääsisi työsuhteen tuoman turvan piiriin. Kilpailuoikeuteen pyritään myös saamaan oma nykyistä laajempi työmarkkinoiden määritelmä, jossa epäitsenäisessä asemassa olevat yrittäjät katsottaisiin työmarkkinoiden piiriin kuuluviksi ja näin heille saataisiin oikeus kollektiivisiin neuvotteluihin työnsä ehdoista. Kolmas merkittävä lobbaamisen kohde on elinkeinonharjoittajien ja yksinyrittäjien sosiaaliturvan lähentäminen työntekijän sosiaaliturvaan.

Yrittäjyyden on oltava journalistin tietoinen ja itsenäinen valinta. Mediatalojen pyrkimys kiertää työsuhteen ehdot pakottamalla journalisteja yrittäjiksi on estettävä. Entistä tarkempaa huomiota on kiinnitettävä siihen, ettei työnantajavelvoitteita kierretä käyttämällä näennäisyrittäjyyttä, jossa työsuhteen tunnusmerkit täyttävä työ naamioidaan yrittäjätyöksi. Tämän osalta on tärkeää paitsi lisätä jäsenistön tietoisuutta oikeuksistaan, myös olla valmis viemään väärinkäytöksiä oikeuteen ja hakemaan yksittäistapauksissa tulkintaratkaisuja työsuhteen rajapinnasta tuomioistuimilta ja muilta viranomaisilta. Myös työneuvostosta haetaan asiantuntijalausuntoja työntekijäkeskusjärjestöjen avustuksella.

FREELANCER TYÖSUHTEESSA

Osa freelancereista työskentelee työsuhteisina. Tähän joukkoon kuuluvat niin sähköisen median suoritepalkkaiset keikkatyöläiset kuin esimerkiksi osuuskunnan kautta työskentelevät lehtitoimittajat. Yleistä on myös yrittäjätyön ja työsuhteisen keikkatyön tekeminen ristiin. Työsuhteessa tehtävää freelancer-työtä koskevat pitkälti samat haasteet kuin muuta lyhytaikaista työsuhteista työtä ja myös edunvalvonnassa korostuvat samat keinot kuin lyhytaikaisessa työssä yleensä.

Myös työsuhteisessa freelance-työssä ansiotaso jää tyyppillisesti selvästi matalammaksi kuin vakituisessa työsuhteessa työskentelevillä kollegoilla. Työtä tehdään suoriteperusteella, tulot ja työkeikkojen pituudet vaihtelevat suuresti, irtisanomis- ja sairausajan turva on heikko ja potentiaalisia toimeksiantajia Suomessa on suhteellisen vähän.

Edunvalvonnan tavoitteet ja keinot

Työsuhteisessa työssä liiton edunvalvonnan tärkein työkalu ovat työehtosopimukset. Työsuhteisia freelancereita koskien Yleisradio ja MTV3 ovat allekirjoittaneet Yhtyneet-työehtosopimuksen, jolla on määritelty työsuhteisena tehtävän radio- ja TV-työn vähimmäispalkkiot. Yhtyneet-työehtosopimuksella on sovittu paitsi työn tekemisen ehdoista, myös esimerkiksi tekijänoikeuksista. Yhtyneet-sopimus on liiton sähköisen median freelancereitten edunvalvonnassa tärkeä ja sen tunnettuutta tulee lisätä. Sopimusta kehitetään edelleen ja erityisesti sopimuksen minimipalkkioita pyritään korottamaan. Tiedottamisella ja koulutuksella vaikutetaan siihen, että niin tekijät kuin ostajat ymmärtävät minimipalkkioiden olevan vain pohjataso ja ottavat paremmin huomioon sopimuksessa sovitut palkkion korottamisperusteet.

Työsuhteista freelance-työtä tehdään myös muiden työehtosopimusten, mm. elokuva- ja tv-tuotantoa koskevan työehtosopimuksen soveltamisalalla. Liitto valvoo, että myös näitä työehtosopimuksia noudatetaan, eikä työehtosopimusmääräyksiä sivuuteta freelanceriuden vuoksi. Huomattava osa työsuhteisesta freelancer-työstä tehdään kuitenkin villeille työnantajille tai muuten työehtosopimusten ulottumattomissa. Näiltä osin kiinnitetään erityistä huomiota työlainsäädännön noudattamiseen ja sen valvontaan. Myös olemassa olevien työehtosopimusten soveltamisalaa ja kattavuutta pyritään laajentamaan ja varsinkin tuotantoyhtiöissä tehtävä työ pyritään saamaan paremmin liiton edunvalvonnan piiriin.

Sähköisen puolen merkittävin freelancertyön ostaja on yleisradio. Julkisrahoitteiselta yhtiöltä voidaan

odottaa korostettua eettisyyttä työtä ostettaessa. Sen lisäksi, että yleisradion on huolehdittava omista freelancer-palkkioistaan, on siltä vaadittava myös vastuullisuutta sen ostaessa työtä tuotantoyhtiöiltä. Liitto vaikuttaa sen puolesta, ettei Yleisradio käyttäisi sellaisia tuotantoyhtiöitä, joissa poljetaan free-tai muun työn ehtoja.

EDUNVALVONNAN ERITYISKYSYMYKSIÄ

Tekijänoikeudet

Journalistinen työ on suurelta osin tekijänoikeuden alaisen materiaalin luomista. Erityisesti yrittäjäsänessä toimivat freelance-journalistit saavat useimmiten pääosan tuloistaan suoraan tekijänoikeutensa myymisestä. Median muuttuva toimintaympäristö ja uudet tekijänoikeuden käyttötavat aiheuttavat uudenlaisia paineita tekijänoikeuksia koskeville sopimuksille. Toisaalta toimeksiantajat tarvitsevat uusia käyttöoikeuksia uusien jakelukanavien hyödyntämiseen, toisaalta taas uusia käyttötapoja ja vielä tuntemattomia uusia hyödyntämismuotoja käytetään perusteluina vaadittaessa kohtuuttoman laajojen tekijänoikeuksien luovuttamista.

Suurten mediayritysten käyttämien yksipuolisten sopimusten ja laajojen tekijänoikeusluovutusten leviäminen pienempiinkin toimeksiantajiin ja muodostuminen alan kauppatavaksi on estettävä. Tämä liittyy yleisempään taisteluun yksilöllisen laatujournalismin puolesta. Yhteiskunnan ja tekijöiden yhteinen etu on, että teokset ovat kohtuullisilla ehdoilla kansalaisten ulottuvilla. Liitto painottaa, että sopiminen on kahden osapuolen välistä toimintaa, jossa ehdot neuvotellaan osapuolten tarpeista lähtien ja sopimus ottaa kohtuullisella tavalla huomioon kummankin osapuolen intressit. Liitto myös etsii jatkuvasti oikeudellisia keinoja kohtuuttomiin ja epätasapainoisiin vakiosopimuksiin puuttumiseksi.

Journalistin juridinen ja ammattieettinen vastuu kietoutuu yhteen tekijänoikeuden kanssa. Laajojen tekijänoikeuden luovutusten yhteydessä tekijällä ei usein ole minkäänlaista mahdollisuutta kontrolloida sitä, mihin hänen tuottamansa materiaali lopulta päätyy käytettäväksi. Yhä useammat ostavat tahot myös haluavat mahdollisimman vapaan muuttamisoikeuden ostamaansa aineistoon. Liitto korostaa, että laajimmassakin muuttamisesta on kunnioitettava tekijän moraalisia oikeuksia ja hyvää journalistista tapaa.

Liitto ajaa lainsäädäntöön muutoksia, jotka takaisivat tekijälle kohtuullisen korvauksen tekijänoikeuden käytöstä ja toisivat suojaa laajoja, korvauksettomia tekijänoikeusluovutuksia vastaan. Liitto myös nostaa yleiseen keskusteluun vaihtoehtoja nykyiselle kehitykselle, sekä tarjoaa Freelancer-työn ostajille vaihtoehtoisia sopimusmalleja, jotka turvaisivat ostajien käyttötarpeet kuitenkin samalla huomioiden freelancereiden intressit.

Yhteistyötä tekijänoikeusasioissa tehdään erityisesti Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien Lyhty ry:n, Tekijäfoorumin sekä muiden journalistista freelance-työtä tekeviä edustavien järjestöjen kanssa.

Perusturva kuntoon

Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on huonosti yhteensopiva freelancerina toimimisen kanssa. Erityisesti yrittäjinä ja itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat freelancerit ovat väliinputoajia, joiden sosiaaliturva on selvästi heikompi kuin työsuhteisilla kollegoilla. Sosiaaliturvajärjestelmä ei kohtele myöskään lyhytaikaista työsuhteista työtä tekeviä tasavertaisesta vakituudessa työssä oleviin nähden. Epätyypillisten työn tekemisen muotojen ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen ei toimi, vaikka muu kuin vakituinen työsuhteinen työ yleistyy koko ajan.

Sosiaalipolitiikassa tarvitaan uudistuksia, jotka turvaavat kansalaisten tasa-arvoisuuden heidän työntekemuodostaan riippumatta. Liitto toimii sen hyväksi, että kaikilla liiton jäsenillä on oikeus samantasoiseen turvaan. Tässä ensisijainen keino on lainsäädäntöön vaikuttaminen sekä tiedon jakaminen, joita tehdään yhteistyössä muiden freelancereita, itsensätyöllistäjiä ja pienyrittäjiä edustavien järjestöjen kanssa.

Tiedonkeruu

Freelancer-työstä on saatavilla varsin vähän avointa tutkimustietoa. Siksi on tärkeää, että liitto tuottaa itse tietoa freelancer-jäsenistönsä toiminnasta ja oloista. Tiedonhankintaa toteutetaan vuorovuosin tehtävillä palkkiokyselyllä ja freelancer-työmarkkinatutkimuksella.

Tiedon keräämisessä hyödynnetään myös liiton luottamusmiehiä. Lehdistön työehtosopimuksen mukaan luottamusmiehellä on oikeus saada yleisluontoisesti tietoja freelancereiden käytöstä lehtitalossa. Tätä tiedonsaantioikeutta pyritään hyödyntämään tehokkaammin, laajentamaan sitä seuraavissa lehdistön työehtosopimusneuvotteluissa, sekä saamaan vastaavia määräyksiä myös muihin työehtosopimuksiin